

مقطع تحصیلی: کاردانی ■ کارشناسی □ رشته: معماری داخلی ترم: اول سال تحصیلی: ۱۳۹۸-۱۳۹۹

نام درس: جامعه شناسی عمومی نام و نام خانوادگی مدرس: مرضیه ذوالفقاری

آدرس email مدرس: marzieh.zolfaghari@gmail.com تلفن همراه مدرس: ۰۹۱۲۹۳۰۴۱۸۹

جزوه درس جامعه شناسی عمومی مربوط به هفته : هفتم ■

text: دارد ■ ندارد □ voice: دارد □ ندارد ■ power point: دارد □ ندارد ■

تلفن همراه مدیر گروه: ۰۹۱۹۴۴۲۰۰۴

فصل ۴: کنش متقابل اجتماعی و زندگی روزمره

آیا تا به حال با فردی خارجی رودررو گفتگو کرده‌اید؟ یا به یک پایگاه اینترنتی در قاره‌ای دیگر وصل شده‌اید؟ آیا تا به حال به جای دیگری از دنیا سفر کرده‌اید؟ اگر حتی به یکی از این پرسش‌ها هم پاسخ مثبت داده باشید، تأثیر جهانی شدن بر کنش متقابل اجتماعی را به چشم خودتان دیده‌اید. کنش متقابل اجتماعی^۱ فرآیندی است که طی آن با کسانی که پیرامون ما هستند، کنش و واکنش می‌کنیم. هرچند که بین مردمان ملل مختلف همواره کنش‌های متقابل وجود داشته است، اما جهانی شدن هم فراوانی و هم ماهیت این روابط را تغییر داده است. همراه با جهانی شدن، نسبت بیش‌تری از کنش‌های متقابل ما، مستقیم یا غیرمستقیم، با افرادی از کشورها یا فرهنگ‌های دیگر است.

کنش متقابل اجتماعی بین افراد ملل مختلف، چه ویژگی‌هایی دارد؟ کسانی که در حوزه جامعه‌شناسی گردشگری کار می‌کنند، سهم مهمی در مطالعه این مسئله داشته‌اند. جهانی شدن موجب شده است که فرصت و امکان سفرهای بین‌المللی بسیار گسترش یابد، چون هم موجب تحریک و ترغیب علاقه به سایر کشورها و هم موجب تسهیل حرکت و حمل و نقل گردشگران در مرزهای بین کشورها شده است. مسلماً، سطح بالای گردشگری بین‌المللی به معنای افزایش شمار کنش‌های متقابل رودررو با مردم کشورهای مختلف است. به گفته جان اری (Urry 1990)، بسیاری از این کنش‌های متقابل با «نگاه خیره گردشگر»^۲ شکل می‌گیرند، یعنی با این انتظار و توقع گردشگر که او در طول سفر خویش در خارج از کشور، تجربه‌های شگرفی خواهد داشت.

*تجربه‌های «شگرف» تجربه‌هایی هستند که خلاف توقعات روزمره ما از چگونگی جریان یافتن کنش متقابل اجتماعی و کنش متقابل با محیط مادی عمل می‌کنند. برای مثال، از دید اروپایی‌هایی که به بریتانیا سفر می‌کنند، رانندگی بریتانیایی‌ها در سمت چپ خیابان، عجیب و گیج‌کننده است. قواعد و مقررات راهنمایی و رانندگی چنان ریشه‌دار و پایدارند که عدم رعایت آن‌ها برای مان شگفت‌آور است. اما درعین حال، در مقام یک گردشگر، از این شگفتی‌ها لذت می‌بریم. از یک جهت، این همان چیزی است – البته همراه با دیدن جاذبه‌های گردشگری – که برای دیدنش پول

2. tourist gaze

1. social interaction

کنش متقابل اجتماعی و زندگی روزمره ۱۱۵

برداخته‌ایم. تصور کنید چقدر مأیوس و دلسرد می‌شدید اگر به کشور دیگری سفر می‌کردید و درمی‌یافتید که تقریباً همه چیز از هر نظر مشابه همان شهری است که خودتان در آن بزرگ شده‌اید. اکثر گردشگران دوست ندارند تجربه‌های شان بیش از اندازه شگرف باشد. برای مثال، یکی از پرطرفدارترین نقاط پاریس برای مسافران جوان، رستوران‌های غذای حاضری مک‌دونالد است. بریتانیایی‌هایی که به خارج سفر می‌کنند غالباً نمی‌توانند در برابر وسوسه اغذیه‌فروشی‌ها و میخانه‌های سبکی انگلیسی مقاومت کنند. گاهی این امر نتیجه کنجکاوی است، اما غالباً مردم از راحتی و آرامشی لذت می‌برند که خوردن و نوشیدن غذاها و نوشیدنی‌های آشنا در محیطی آشنا به آن‌ها می‌دهد: تمایل تناقض‌آمیز به چیزهای شگرف و مانوس، ماهیت اصلی نگاه خیره‌گردشگر است.

نگاه خیره‌گردشگر ممکن است تنش‌هایی را وارد کنش‌های متقابل میان گردشگران و «اهالی محلی» کند. اهالی محلی که بخشی از صنعت گردشگری هستند، ممکن است مسافران خارجی را به سبب سود و منافع اقتصادی که آن‌ها با خود می‌آورند با روی گشاده بپذیرند. شاید برخی از محلی‌ها نیز به دلیل حالت طلبکارانه و پرتوقع گردشگران، یا به دلیل توسعه بیش از اندازه‌ای که اغلب در مناطق محبوب گردشگران به وجود می‌آید، از آن‌ها بیزار باشند. ممکن است گردشگران با پرسش‌های بی‌وقفه خود درباره جنبه‌های گوناگون زندگی روزمره اهالی محلی مثل غذا، کار و تفریح آن‌ها را به ستوه آورند، و این کار را یا برای عمیق‌تر کردن فهم خود از سایر فرهنگ‌ها، یا برای قضاوت‌های منفی درباره کسانی که متفاوت از آن‌ها هستند، انجام دهند. چون گردشگری همراه با جریان عظیم جهانی شدن رو به فزونی می‌رود، جامعه‌شناسان ناچارند نگاه دقیق‌تری به پدیده گردشگری بیندازند تا دریابند که چه الگوهایی از کنش متقابل میان گردشگران و اهالی محلی پدید می‌آید و رواج پیدا می‌کند، و آیا این کنش‌های متقابل جهت‌گیری دوستانه دارند یا خصمانه.

مطالعه زندگی روزمره

هرچند شاید در نگاه اول چنین به نظر برسد که گردشگری موضوع چندان نظرگیری برای جامعه‌شناسان نیست، اما تجربه‌های گردشگران در خارج از کشورهای شان عملاً می‌تواند چیزهای زیادی درباره دنیای اجتماعی به ما بگوید. مفهوم «نگاه خیره‌گردشگر» به این دلیل اهمیت دارد که نقش زندگی‌های روزمره ما را در شکل دادن به درک و تصور ما از دنیای اطراف مان، عیان می‌سازد. این‌که چه چیزی عادی و مانوس است، و چه چیزی استثنایی و غیرعادی. در اغلب موارد فعالیت‌ها و مناظری که برای یک گردشگر خارجی «شگرف»‌ترین چیز به نظر می‌رسد، در نظر جمعیت محلی بخش مسلم و پیش‌پافتاده زندگی روزمره است.

برای مثال، گردشگران غربی وقتی برای نخستین بار از یک کشور مسلمان دیدن می‌کنند به وفور از صدای «اذان» که روزی پنج مرتبه از مناره‌های صدها مسجد به گوش می‌رسد شگفت‌زده می‌شوند. این صدای زیبا و گیرا برای گوش اکثر غربی‌ها نامانوس است. اما برای ساکنان محلی، صدای اذان

بی‌اعتنایی مدنی که مردم در خیابان‌ها نسبت به هم نشان می‌دهند اتفاقی نیست، بلکه شیوه‌ای است که شهری‌ها در آن مهارت یافته‌اند و جامعه‌شناسان مکتب کنش متقابل نمادین به مشاهده و مطالعه آن پرداخته‌اند.

به قدری جزو زندگی روزمره است که به صورتی کم‌و بیش ناخودآگاه احساس می‌شود. حال اگر این مردم به غرب سفر کنند، یعنی جایی که صدای اذان اصلاً به گوش نمی‌رسد، فقدان آن را عجیب و پریشان‌کننده خواهند یافت.

صرف نظر از این‌که در چه بخشی از جهان زندگی می‌کنیم، چیزهایی هست که به دفعات بی‌شمار در طول روز انجام می‌دهیم بی‌آن‌که توجهی به آن‌ها داشته باشیم. برای مثال، به یک کنش متقابل خیابان از روبه‌روی هم می‌گذرند، نگاه بسیار گذرای با هم ردوبدل می‌کنند، و سپس نگاه خود را برمی‌گردانند و با اجتناب از نگرستن به یکدیگر از کنار هم می‌گذرند. آن‌ها با این کار چیزی را به نمایش می‌گذارند که اروینگ گافمن (Goffman 1969, 1971) بی‌اعتنایی مدنی^۱ می‌نامد. از نظر گافمن، این بی‌اعتنایی چیزی است که ما در موقعیت‌های زیادی از یکدیگر انتظار داریم.

* بی‌اعتنایی مدنی به معنای صرفاً ندیده گرفتن شخص دیگر نیست. هرکس نشان می‌دهد که حضور شخص دیگر را درک و تأیید می‌کند، اما از هرگونه حالت یا اطواری که ممکن است به معنای

1. civil inattention

پشت پرده

اثر گری لارسن

پایه های زندگی

اگر مجبور بودیم درباره همه روال های روزمره آگاهانه بیندیشیم، زندگی غیر ممکن می شد.

صمیمیت گرفته شود، پرهیز می کند. بی اعتنائی مدنی چیزی است که ما تقریباً به صورت خودکار انجام می دهیم، اما محور زندگی های روزمره ماست.

شاید فکر کنید که جنبه های معمولی و پیش پا افتاده رفتار اجتماعی - مثل گذشتن از کنار کسی در خیابان، یا واکنش نشان دادن به اعمال نامأنوس مثل صدای اذان - چیزهای کوچک و بی اهمیتی اند. اما مطالعه شکل های ظاهراً بی اهمیت کنش متقابل اجتماعی اهمیت شایانی در جامعه شناسی دارد. این موضوع نه تنها فاقد جذابیت نیست، بلکه یکی از جالب ترین و جذاب ترین حوزه های پژوهش جامعه شناسی است. سه دلیل برای این امر وجود دارد.

نخست، روال های روزانه ما که شامل کنش های متقابل تقریباً ثابت با دیگران می شود، به کارهای ما ساخت و شکل می دهد. ما با مطالعه این روال ها می توانیم مطالب زیادی درباره خودمان به منزله موجودات اجتماعی، و درباره زندگی اجتماعی بیاموزیم. زندگی های ما حول محور تکرار الگوهای رفتاری مشابه روزانه، هفتگی، ماهانه و سالانه، سازمان می یابد. برای مثال، به این فکر کنید که دیروز و پریروز چه کارهایی انجام دادید. اگر این دو روز جزو روزهای کاری هفته بودند، لابد شما در هر دو روز سر ساعت مشابهی بیدار شدید (که خود یکی از روال های مهم روزانه است). شاید خیلی زود و در ساعات اول روز به کلاس رفته باشید و برای این کار فاصله میان خانه تا مدرسه یا دانشگاه را که عملاً در همه روزهای غیر تعطیل طی می کنید، پیموده باشید. شاید با بعضی از دوستان تان ناهار خورده باشید و دوباره بعد از ظهر به کلاس رفته باشید یا خودتان مطالعه کرده باشید، بعد به خانه برگشته و شاید شب با دوستان دیگر تان بیرون رفته باشید.

مسلماً روال هایی که ما به طور روزانه از آن ها پیروی می کنیم ثابت نیستند، و الگوهای فعالیت ما در روزهای تعطیل معمولاً با روزهای غیر تعطیل تفاوت زیادی دارند. و اگر تغییر عمده ای در زندگی ما پیش آید، مثل فارغ التحصیل شدن و مشغول شدن به کار، معمولاً ضرورت پیدا می کند که

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

روال‌های روزانه خود را تغییر دهیم؛ اما در این صورت باز هم مجموعه عادت‌های جدید و نسبتاً تکراری و منظمی پیدا می‌کنیم. دوم، مطالعه زندگی روزمره آشکار می‌کند که انسان‌ها چگونه برای شکل دادن به واقعیت می‌توانند خلاقانه دست به عمل بزنند. هرچند که رفتار اجتماعی تا حدی تحت هدایت نیروهایی مثل نقش‌ها، هنجارها و توقعات مشترک است، اما افراد براساس پیشینه‌ها، علائق و منافع، و انگیزه‌های شان، واقعیت را به صورت‌های متفاوتی درک می‌کنند. چون افراد قادر به انجام کنش خلاق هستند، به‌طور مستمر و با تصمیم‌ها و کنش‌هایی که اتخاذ می‌کنند به واقعیت شکل می‌دهند. به عبارت دیگر، واقعیت ثابت یا ایستا نیست، بلکه از رهگذر کنش‌های متقابل انسانی آفریده می‌شود. این مفهوم برساخته شدن اجتماعی واقعیت^۱ (نک. کادر صفحه ۱۴۳) هسته اصلی دیدگاه کنش متقابل نمادین است که در فصل ۱ («جامعه‌شناسی چیست؟») معرفی شد.

سوم، مطالعه کنش متقابل اجتماعی در زندگی روزمره پرتو روشنی بر نظام‌ها و نمادهای اجتماعی بزرگ‌تر می‌افکند. در واقع، همه نظام‌های اجتماعی کلان وابسته به الگوهای کنش متقابل اجتماعی هستند که ما به‌طور روزمره با آن‌ها سروکار داریم. به‌آسانی می‌توان این مطلب را نشان داد. باز هم مثال دو غریبه را در نظر بگیرید که در خیابان از کنار هم عبور می‌کنند. چنین رویدادی شاید بی‌ارتباط با شکل‌های بزرگ‌تر و پایدارتر سازمان اجتماعی به نظر برسد. اما وقتی تعداد زیادی از این‌گونه کنش‌های متقابل را در نظر بگیریم، دیگر چنین نخواهد بود. در جوامع مدرن، اکثر مردم در شهرها و شهرک‌ها زندگی می‌کنند و پیوسته با کسانی تعامل دارند که شخصاً آن‌ها را نمی‌شناسند. بی‌اعتنایی مدنی یکی از مکانیسم‌هایی است که سازنده خصلت و منش زندگی شهری، با ازدحام پرهیاهو و تماس‌های غیرشخصی و زودگذر آن است.